

GERİCİLİK DÖNEMİNDE TIBBA “ALTERNATİF” DAYATMASI

İlker BELEK*

Özet: Dünyada alternatif tıbbın desteklenmesi kapitalizmin ekonomik ve sosyal bunalımıyla ilişkilidir. Alternatif tıp bir yandan moderniteye saldırdır. Bir yandan kapitalist tıp ortamında para kazanmaya yarayacak yeni bir alandır. Bir yandan sağlık harcamalarını vatandaşın üzerine kaydırmanın ve kamu sağlık harcamalarını azaltmanın yoludur. Bir yandan da topluma siyasi olarak müdahale etmenin bir aracıdır. Bu yazıda, alternatif tıp iktisadi-siyasal bir bağlam içinde ele alınacaktır.

Anahtar sözcükler: gericilik, anti modernite, alternatif tıp

Forcing “Alternative” on Medicine in The Period of Reactionism

Abstract: The support for alternative medicine in the world is associated with economic and social crisis of capitalism. On the one hand, alternative medicine is an assault on modernity; on the other hand it is a new area to make money in capitalist medical scene. It is the way to shift health care costs onto citizens and to reduce public spending on health care; besides, it is a tool for political intervention. In this article, alternative medicine will be addressed in an economic and political context.

Key words: reactionism, anti-modernity, alternative medicine

Dünyada tıp ortamında bugün en çok tartışılan konulardan birisi alternatif tıptır. 1970’lerin sonundan beri batılı ülkeler de dâhil olmak üzere gündemdedir. Türkiye’de ise AKP iktidarıyla birlikte siyasal bir bağlam içine yerleştirilmiş, en nihayetinde hukuksal bir dayanağa da kavuşturulmuştur.

Alternatif tıp konusunu iktisadi, ideolojik ve siyasi bileşenleri olan bir temelde ele almak gerekir.

1. İktisadi daralma döneminde sağlık hizmetlerinin maliyetini azaltma çabaları

Kapitalist sistem 1970’lerin ortalarından itibaren son uzun daralma döneminin içine girdi. Bu sorununu hâlâ aşabilmiş değil. İşsizlik yapısal bir problem olarak %10’un üzerine yerleşti. Kâr oranlarının düşme eğilimi tersine döndürülemedi. Bunlara bağlı olarak, burjuvazi emekçi sınıfların sosyal devlet döneminde kazanmış oldukları haklarını tırpanlamak için sürekli saldırı hâlinde. Sendikal hakların daraltılması, çalışma koşullarındaki kötüleşme, gerçek ücretlerdeki düşüş, çalışma sürelerinin esnetilmesi bununla ilişkili.

Merkez kapitalist ülkelerin çevre üzerindeki baskısının artması ve çevre ülke halklarının durumunun kötüleşmesi sonucunda, merkeze yönelen ve süreklilik gösteren bir göç sorunu da ortaya çıktı. Göçmenlerin, zaten ekonomik sorunlar yaşayan merkez ülkelerde yarattığı ek yükler siyasetin aşırı sağa doğru kaymasına neden

oluyor. Siyasetteki bu gericileşme emekçi sınıfların ekonomik ve sosyal sorunlarının çözümünü daha da olanaksız hale getiriyor. Irkçılık yükselirken emekçi sınıflar kendi içlerinde bölünüyor.

Dünya sağlık sistemlerinde piyasalaştırma yönünde gerçekleşen eğilim bu ortamda belirdi. Sosyal devlet döneminde sağlık hizmetlerinin vergi ve primlerle devlet tarafından finanse edilmesi sağlık hizmeti kullanımını artırmıştı. Ayrıca sağlık hizmetlerinin içeriği teknoloji yoğun karakter kazanmıştı. Bu iki faktörün sonucunda, sağlık harcamalarında, ekonominin diğer sektörlerine yatırım yapan sermaye gruplarıncı katlanılmaz olarak nitelenen bir artış gerçekleşmişti.

1990’ların başından itibaren, kapitalist ülkeler, Dünya Bankası öncülük ve koordinasyonunda, bu soruna çözüm arayışına yöneldiler. Vergi ve prim dışı finansman seçenekleri bu ortamda gündeme girdi. Katkı payları, farklar çözüm olarak önerildi ve sağlık hizmetlerinin finansmanında halk sınıflarının mali sorumluluğu artırıldı. Bu müdahale “finansmanda ek kaynak yaratma” başlığı üzerinden meşrulaştırılmaya çalışıldı. Aynı amaca yönelik olmak üzere, hükümetler bir yandan da maliyet sınırlayıcı önlemlere yöneldiler. Bu çerçevede dikkati çeken en önemli politik strateji kamu fonlarıyla finanse edilen sağlık hizmeti paketinin kapsamının daraltılması oldu. Pek çok ilaç, tıbbi girişim türü kamu güvencesi dışına çıkartıldı.

*Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD.

Maliyet sınırlayıcı önlemler stratejisi içinde eş zamanlı olarak alternatif tıp uygulamaları gündeme getirildi. Uzak Doğu, Çin tıbbı gibi uygulamaların propaganda-sına başlandı. Aslında alternatif tıp denilen uygulamalar halk tarafından zaten değişik neden, boyut ve biçimlerde kullanılmaktaydı. Maliyet sınırlayıcı önlemler paketi bağlamında değişen şey konuya devletin aktif olarak destek vermeye başlaması oldu.

Avrupa'da pek çok popüler dergide konu ilk sayfalarda işlenmeye başlandı. İnternetin yaygınlaşmasıyla birlikte ilginin boyutunda belirgin artış gerçekleşti.

Alternatif tıp diye sunulan uygulamalar başlangıçta tamamen kamusal fonların dışındaydı. Bu hâliyle kamusal fonlar tarafından finanse edilen modern tıp uygulamalarının yerini alıyor ve böylece kamu fonları üzerindeki maliyet baskısının azalacağı varsayıyordu. Alternatif tıp uygulamaları bu hâliyle gerçekten de hem maliyet sınırlayıcı hem de maliyet paylaştırıcı bir etki gösteriyordu.

Halkın alternatif tıba yönelmesinde batılı ve batıcı sağlık sistemlerinin ekonomik daralma ortamında içine girmiş bulunduğu sorunların da etkisi vardı. Ekonomik daralmayla birlikte sağlık hizmetlerine tahsis edilen kaynaklarda sıkıntı baş göstermiş, bunun sonucu olarak sağlık kurumlarındaki kuyruklar uzamış, halkın sağlık sistemine yönelik memnuniyetinde düşme olmuştu. Kısacası halk modern diye nitelenen sağlık hizmetinin dışında bir alternatif arayışı içindeydi.

Halkın moderne alternatif arayışını besleyen bir diğer faktör, modern denilen tıbbın bilimsel gelişmelerin etkisiyle ve şirketlerin tıbbi ele geçirmesinin neticesinde halka neredeyse tamamen yabancılaşmış olmasıydı. Halk sağlık hizmetlerinin sunumuna katılmıyor, bilimsel gelişmelerle halk bilinci arasındaki mesafe açılıyor ve tıp şirketleri bir yandan bu yabancılaşmayı derinleştirecek stratejiler geliştirirken, bir yandan da bütün bunları fırsat bilerek kârlarına kâr katıyorlardı. Halk kendisine daha yakın gelen alternatife böyle yöneldi.

Sonuç olarak, ekonomik daralmayla ilişkili pek çok mikro ölçekli faktörün etkisiyle alternatif tıbbın uygulama alanı genişledi. Halkın modern sağlık sisteminden memnuniyetsizliği ile hükümetlerin maliyet sınırlayıcı ve paylaştırıcı politika arayışlarının eş zamanlı olarak ortaya çıkmaları sonucunda alternatif tıbbi besleyen sosyoekonomik ve politik bir ortam şekillenmiş oldu.

2. Akla ve moderne tıp üzerinden saldırı

İnsan aklıyla üreterek, yaratarak insan oldu. Üç milyon yıllık yolculuğumuzun kısa özeti budur. Sonra bu parlak yolculuğun önü tek tanrı dinleri tarafından kesildi. İslam ve Hristiyanlık hâkimiyetinde geçen yaklaşık 1000 yıllık feodalite çağı tam bir karanlıktır. Geçiciydi

ve yine insanın aklıyla, büyük acılar pahasına da olsa, aşıldı. Orta çağın din savaşları dinle bu işin yürümeyeceğinin kanıtı oldu.

Sanat ve bilim alanlarını etkileyen Rönesansın etkisiyle dinler de kendilerini reforma tabi tutmak zorunda kaldılar. Bu sıçramaya Aydınlanma çağı denmesi boşuna değildir. Sanayileşme akla teknik temel sundu, sermaye birikim derecesinin artması bilimlerin gelişmesini sağladı. Dolayısıyla Aydınlanma ile kapitalist üretim ilişkileri neredeyse eş zamanlı olarak geliştiler.

Moderniteyi feodalite sonrasında akıl çağı olarak tanımlayabiliriz. Temelinde bilime dayalı sanayi üretimi vardır. Modernliğin, Aydınlanmanın ve bilimin feodaliteyi tarihsel bir zorunluluk olarak izleyen kapitalist üretim ilişkileri içinde gelişmiş olması, daha doğrusu her ikisinin de kapitalist üretim ilişkileri bağlamına yerleşmiş bulunması değerlerinden bir şey kaybettirmez. Modernlik ile Aydınlanmanın kapitalizm ile bir ve aynı şey oldukları anlamına gelmez. Bilimin, kapitalist üretim ilişkileri içinde burjuvazi tarafından sahiplenilmiş ve kendi sınıfsal çıkarları için kullanılmış olması bilimin, modernliğin sınıfsal gerçeklikler olduğunu göstermez.

Burjuvazi, sanayiye yatırım yapmak zorunda olduğu, sanayinin feodalitenin mezarını kazmaya yaradığı, sanayileşmenin artı değer oranını artırdığı dönemde akıldan, bilimden, Aydınlanmadan yana ilerici, modern bir sosyopolitik duruş sergiliyordu.

Bu anlamda burjuvazinin modernliği konjonktürelidir. Ne zaman ki feodalite rakip bir üretim sistemi olaktan çıktı, esas düşman olarak işçi sınıfı gelişti ve sanayiden kazanılan artı değer gerilemeye başladı, o noktadan itibaren burjuvazi de mecburi modernliğini bir kenara bırakıverdi.

Burjuvazinin sınıfsal tutumundaki bu değişimin de esas olarak 1970'lerdeki ekonomik daralma dönemine denk geldiğini görürüz. Sanayideki ortalama kâr oranlarının düşmesi, burjuvazi açısından sanayiye gereksiz bir uğraş hâline getirdi. Üstelik bir de önceki sosyal devlet döneminde ekonomik haklarını genişletmeyi başarmış ve dolayısıyla bizatihi kendisi ortalama kâr oranlarının düşmesine yol açan militan bir işçi sınıfı belası da ortaya çıkmıştı. Sanayi demek işçi sınıfı demektir. Sanayinin gereksiz olarak algılanması bir de bununla ilişkilidir.

Burjuvazinin 1970'lerin daralma döneminde finansal araçlara yönelmesi, ekonominin sanallaşması da bu zeminde gelişti. Ekonominin içi boşalıyor, bilim üretmeye gerek yoktur. Bilime gerek yoksa modernlik ve Aydınlanma da gereksizleşmiş demektir. Tam tersine,

militanlaşmış işçi sınıfını kontrol altına alabilmek, sendikal kazanımları geriletebilmek, sınıfsal beklentileri düşürebilmek, işçi sınıfını düzenle uyumlulaştırabilmek için, akli köreltmek, muhafazakâr ideolojileri devreye sokmak, hayatın her alanını metafizikleştirmek gerekir.

Dinin bütün dünyada ama özellikle de çevre kapitalist ülkelerde siyasallaşmasının, toplumsallaşmasının, dinin siyaset kurumu tarafından özellikle pompalanmasının nedenleri bunlardır. Dünya emperyalist sisteminin tepesinde yer alan, araştırma geliştirme faaliyetlerine en çok kaynak ayıran ABD’de evrim konusunun eğitim sisteminde hep yasaklılar listesi içinde yer almış olması da bununla ilişkilidir. ABD bilimi teknik bir konu olarak algılar ve halk bilincinin uyanışına yarayacak, muhafazakâr ideolojilerin zeminini sarsacak bir içerikle etki göstermesine izin vermemeye çalışır.

Alternatif tıp halk sınıflarının sistemle uyumlulaştırılmasının zaruret gösterdiği post-Sovyetik çağda özellikle atılım yaptı. İnsan sağlığıyla ilgilenen modernliğin yerine geçirmeye çalışıldı. Modern tıbbın burjuvazinin eline geçmiş, ticarileşmiş, halktan uzaklaşmış, toplumun sağlık hizmetlerine ve sağlık bilgisinin üretimine katılımının engellenmiş olması, modernlik eleştirisinde ve hatta antimodern ideolojilerin yaygınlaşmasında belirleyici etki gösterdi. Hastalıkların tedavisi konusunda kanıtlanmış hiçbir etkisi olmayan ve alternatif denilen tedavi yöntemlerinin sorgusuz propagandası yapıldı. Tıpta akıl dışılık alternatif diye sunulmaya başlandı.

Hiçbir akli temeli olmasa bile dünyada ve özellikle Türkiye’de yürütülen aşî karşıtı propagandanın amacı tamamen modernliğin prestijinin sarsılmasıdır.

Alternatif denilenle yerle bir edilen aslında akıl ve bilimdir. Oysa tıp ortamında esas sorun tıbbın, bilimin kapitalize edilmiş, ticarileştirilmiş, halktan koparılmış olmasıydı. Halkın elinde olduğu söylenen alternatif tıbbın ise halkla ilişkisi bulunmuyordu, çünkü kapitalist ülkelerde bu alan tamamen bilimin dışında örgütleniyordu. Bilim dışı hiçbir uygulama halk yararına işlev gösteremez.

Üstelik alternatif tıp ürünleri de kısa süre içinde ticaretin konusu hâline geldiler ve kapitalize edildiler. Öyle ki, bu sektörden gelen basınca karşı koyamayan kimi hükümetler alternatif tıp ürünlerinin bazılarını kamu sağlık güvence paketlerine dâhil etmek zorunda bile kaldılar. Dolayısıyla maliyet sınırlayıcı ve paylaştırıcı amaçlarla desteklenmiş olan bu ürünlerin kendisi maliyet artırıcı bir etki yaratmış oldu. Alternatif derken idealist karakterli bir ürünler piyasası oluştu. Kapitalist piyasa hem

modernini hem de alternatifini istediği gibi manipule etmeye başladı.

3. Bir siyasi saldırı aracı olarak alternatif tıp

Türkiye’de alternatif tıbbın en belirgin işlevi belki de bu ve bu işlev bir önce sözünü ettiğimiz ideolojik işlevi tarafından besleniyor.

AKP göreve geldiği ilk günden beri bir din devleti kurmak, toplumsal yapıyı dine göre şekillendirmek ve yönetmek istiyor. Bu gerçeği görmeyip, AKP’nin orduya ve bazı diğer resmi kurumlara karşı gerçekleştirdiği saldırıyı demokratikleşme diye niteleyenler doğrudan doğruya bu siyasi amaca hizmet etmiş oldular.

AKP’nin, bu genel amacı bağlamında, sağlık ortamını gerileştirmeye yönelik özel bir ilgisinin olduğunu saptamak gerekir.

Bunun nedeni sağlıkla ilgili modern müdahalelerin toplum hayatını, kadının toplum içindeki konumunu, çocuğa bakışı doğrudan belirlemesidir. Modern tıp kadının toplum içindeki konumunu iyileştirmek ve dini taassubdan kurtarmak bakımından belirgin etki göstermiştir.

Halk sağlığı biliminin doğurganlık düzeyiyle anne ve bebek ölümleri arasındaki pozitif ilişkiyi ortaya koyması sonucunda doğum kontrol yöntemlerinin halk sağlığı bakımından ne derecede yaşamsal olduğunu kanıtlanması bunlardan birisidir.

Bilim ve sanayi kadın emeğini üretime dâhil edip, kadını evden çıkarırken, onu aynı zamanda erkeğin ve dinin egemenliğinden de kurtarıyordu. Kadının konumundaki bu değişim idealist düşünce akımlarının ve özellikle de İslamın kabul edebileceği bir şey değildi. Sanayi üretimi kadın üzerinden dini dogmaları sarsan pratik bir etki gösteriyordu.

Kadının sanayiye dâhil olmasıyla birlikte doğurganlık hızı kendiliğinden azalıyor, kadının bizzat kendisi kendi toplumsal konumunu farklılaştırmayı talep eden sınıfsal bir eylemlilik içine giriyordu. Sınıf dayanışması, işyerinde, kadının günlük hayatını da etkileyecek bir araç olarak tezahür ediyor ve kadın tarafından deneyimleniyordu.

Sanayideki gelişmeler eğitimin modernize edilmesini gerektiriyor, sanayi üretiminin gereksindiği emek gücü niteliği de hem doğurganlığın kontrol altına alınmasını, hem de genç kuşaklara niteliği belli düzeyin altına inmeyecek bir eğitimin verilmesini zorunlu kılıyordu. Dolayısıyla modernlik çocuğu da dinin etkisinden kurtarıyordu.

Çocuk gelecek kuşakları temsil ediyor, kadın çocuğa etki eden esas cins olarak genç kuşakların sosyal, ideolojik

dokusunu belirliyordu. Modernliğin etkileri, kapitalize edilmiş biçimde de olsa, dinin toplumun geleceği üzerindeki etkilerini sarsıyordu. Doğum kontrolü ve ana çocuk sağlığı hizmetlerinin toplumun geleceği ve din üzerindeki etkileri bu sosyopolitik üzerinden dolaylanıyordu.

Dinin toplum üzerinde hâkim olabilmesi için, kadının eve kapatılması, yeniden çocuk doğurma işiyle görevlendirilmesi, çocuk eğitiminin evin yüksek derecedeki muhafazakâr ortamı içinde başlatılarak sürdürülmesi gerekir. Bu operasyona, toplumun dinselleştirilmesine yarayacak, eğitim sisteminin dinselleştirilmesi, toplumun gözü önündeki önemli şahsiyetlerin dini referansların hâkim olduğu bir yaşam tarzını toplumun gözünün içine sokması gibi başka müdahaleler de şüphesiz ilave edilir. Ancak kadını edilgen kılacak müdahaleler için temelini oluşturur.

Bir din devleti kurma niyetinde olan AKP'nin modern tıbbı ve özellikle doğum kontrolü ile ana çocuk hizmetlerine karşı olan tahammülsüzlüğü tamamen din devletinde kadına biçtiği rolle alakalıdır. AKP'nin bu hizmetler alanında dile getirdikleri kaçınılmaz biçimde dini argümanlarla yüklüdür.

Doğum kontrolü ve ana çocuk sağlığı hizmetleri, toplumun dinsel referanslarla yeniden inşa edilmesi sürecinde özel bir işlev de yüklenirler.

Alternatif tıp Türkiye'de tam bu siyasi ortam içine doğdu. İktidarın kadın ve çocukla ilgili bakış açısını meşurlaştırabilmesi için modern tıbbın etkisini kırması, onu değersizleştirilmesi gerekiyordu. Bunu modern tıbbın ticarileşmiş olduğu noktasi üzerinden yapamazdı. Zira AKP bu ülkenin gördüğü en ticari partiydi ve hedefi de zaten sağlık ortamını sonuna kadar ticarileştirmek, devlet denilen düzenleyici, koruyucu mekanizmayı kısıntısı kalmayacak şekilde tümüyle ortadan kaldırmaktı.

AKP'nin modern tıbbı saldırmasının nedeni budur ve alternatif tıp hem modernini itibarsızlaştırmakta hem de bunun yol açtığı boşluğun doldurulması amacıyla da özel olarak pompalanmaktadır. AKP'nin moderne yönelik saldırısının altında siyasi bir amaç vardır. Bu siyasi amaç bir yandan modern tıbbın gözden düşürülmesini bir yandan da kadın üzerinden toplumun dinselleştirilmesini hedefler. AKP'nin doğum kontrolüne, sezaryene karşı çıkması, doğurganlığı özendirmesi, kadın üzerinden modern tıbbı savaş açması bundandır. Kadınlara siyasi örgütlenmesinde ileri derecede "değer" veriyor olmasının tek nedeni de budur.

Ancak AKP'nin saldırısı yalnızca modern tıbbı yönelik değildir. Bu saldırının bir parçası olarak çok özel bir dikkat göstererek, hekimleri hedef tahtasına yerleştirmiştir. Çünkü dünyanın her yerinde tıp bilimini ve

modern tıbbı temsil edenler hekimlerdir. Hekimlerin prestijinin sarsılması, modernliğin gücünün azaltılmasına yarayacak ve din bu ortamda etkisini artıracaktır. Dolayısıyla hekimlik mesleğini deklase edecek stratejilerin hararetle uygulanmasının bir nedeni hekim emeğinin ucuzlatılması ve sağlık hizmeti maliyetinin düşürülmesi ise, diğeri modernliğe karşı verilen din savaşıdır. Tam bu noktada alternatif tıbbın özel bir işlevi vardır.

Erdoğan'ın ve değişik sağlık bakanlarının hekimleri tüccar, "iğne yapmayı bile bilmez" gibi ithamlarla nitelendirmelerinin nedeni budur. Söylediklerinde hiç gerçek payının bulunmadığı söylenemez. Ancak hekimleri tüccar hâline getiren de, enjeksiyon yapmayı bile öğretmeyecek denli yetersiz tıp eğitimi ortamı yaratan da AKP ve AKP gibi piyasacı iktidarlardır. Tıp ortamındaki sorunların çözümü hekimlere saldırmayı değil, hekimlerin içinde hizmet üretmekte oldukları sağlık sisteminin kamucu bir zihniyetle yeniden düzenlenmesini ve ortamda yeniden bilimin hâkim kılınmasını gerektirir. Hekimlere yapılan saldırı, AKP iktidarının yaşanan sorunlardaki belirleyiciliğini örtbas etmek bakımından kullandığı en etkili stratejilerden birisi oldu.

AKP'nin toplumu dinselleştirme politikası modernliğin yerine alternatifi, hekimin yerine aktarı koymayı hedefler. Aktar toplumdan birisi olarak sağ popülist bir söylemle popülerize edilir. Halkın kendi gerçek çıkarlarına düşman olması, bilimden uzaklaşması bu şekilde sağlanır.

4. Akıl ve bilimden başka çaremiz yok

Halk sağlığı sorunlarını çözecek tek araç akıl ve bilimdir. Toplumsal gelişmeyi sağlayacak araçlar da bunlardır. Din ve diğer idealist sistemler yalnızca halkın zihnini uyuşturur, kendi gerçek çıkarlarını görmesini engeller.

Tıbbın alternatifi olmaz. Hiçbir tedavi yöntemi bilimsel yöntemlerle sınanıp, etkinliği kanıtlanmadan kullanıma sokulamaz. Bir tedavi yöntemini halkın yüz yıllardır kullanmakta oluşu, o yöntemin yararının kanıtı olamaz.

Bugün sağlık ortamının iki önemli sorunu, bir yandan ticarileşme ve piyasalaşma, bir yandan da bilimsizleşme ve gericileşmedir.

Yapılması gereken, tıp ortamını (araştırma geliştirme faaliyetleri de dâhil) kamuculaştırmak, halkın sağlık sistemine olan yabancılaşmasını bu şekilde ortadan kaldırmak, hizmetin üretimine halkın katılımını sağlamak, toplumsal yaşamda bilimi hâkim kılmaktır.

Bütün bunlar için köklü bir siyasi-toplumsal değişimin gerektiği ise açıktır.